

AUTORIUS IR AUTORIUS: 1517 IR 1581 M.

Vytautas Ališauskas

Retas žmogus gali pasigirti, kad pažįsta skaitomos knygos autorių. Ir tik raštijos tyrinėtoji į galvą ateina klausimas, ką apskritai manome sakydami „autorius“ ir „pažinti“. Tai toks klausimas, į kurį atsakyti nėra lengva. Šiandien „autorius“ (ir sąvokos, ir asmens) apmatai sunkiai benužymimi – kadaise atrodžiusi „aiški“, realija tapo sudėtingų diskusijų dalyku¹. Be kita ko, diskusijose išryškėjo istorinė autoriaus sampratos kaita. „Dabartinio lietuvių kalbos žodyno“ apibrėžimas – „savarankiškai ką nors sukūręs ar suprojektavęs asmuo“ – vargu ar aprėptų ir Homerą, ir Petrą Lombardą, ir Marcelį Proustą. Renesanso laikais autorius buvo suvokiamas ir pats save suvokė jau kitaip negu Viduriniais amžiais, o pastaraisiais – kitaip negu bibliniuose Artimuosiuose Rytuose arba klasikiniuose Atėnuose. Pokytį Viduramžių ir Renesanso sandūroje skatino ne tik nauja žmogaus vizija, bet ir technologinis lūžis, perėjimas nuo rankraštinės prie spausdintos knygos. Tiesa, nauja autoriaus samprata radosi pamažu; ši kaita veikė ir mūsų šalies kultūrą. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos autorių savimonė ir statusas kito gal ne taip sparčiai kaip Vakarų Europoje, bet tos kaitos ženklų išliko, nors neturime to meto išsamių asmeniškų išsipasakojimų ar teorinių apmąstymų.

Gal ryškiausias naujos autoriaus sampratos liudijimas – du portretai, išspausdinti XVI a. Lietuvos piliečių knygoje. Viduriniais amžiais tai irgi nebūtų buvusi naujiena – rankraštinėse knygoje galima rasti miniatiūrų, vaizduojančių kodekso perrašytoją, įteikiantį savo darbą vyskupui arba šventajam vienuolyno globėjui; tokiu pat būdu vaizduojamas ir autorius, savo veikalą atnešantis mecenatui ar užsakovui. Autorius vis dar nėra asmuo, „savarankiškai ką nors sukūręs“. Jis suvokiamas kaip didesnės visumos dalis, visumos, kurioje veikalui atsirasti lygiai svarbūs ir jo iniciatoriai ar

būsiami skaitytojai. Renesanso knygų iliustruotojai autorių jau leidžia išvysti ir vieną patį, be globėjų, rėmėjų ar dvasinių vadovų. Tokie du vyrai ir žvelgia iš minėtų puslapių. Tai gudas gydytojas, sodininkas, vertėjas ir spaustuvininkas Pranciškus Skorina bei iš Lenkijos kilęs istorikas, Žemaičių kanauninkas, Jurbarko klebonas Motiejus Strykovskis. Abiejų knygos leistos užsienyje, jų atvaizdų kūrėjai buvo, tikėtina, užsieniečiai, tačiau abi knygos skirtos Lietuvai bei kaimyninėms šalims, o portretų ikonografiją neabejotinai kontroliavo patys tų knygų surašytojai². Šie portretai ir kontekstą jiems sudarantys rašytiniai šaltiniai leidžia numanyti, kaip save matė ir norėjo kitų būti matomi XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos rašto žmonės.

„Vilniaus pilietis Pranciškus Skorina iš Polocko“ (taip jis vadintas oficialiuose dokumentuose) savo portretą įdėjo į jo paties verstas ir atskiromis dalimis Praha 1517–1519 m. leistas „Rusiškos Biblijos“ knygas³. Šis 1517 m. datuotas atvaizdas, kaip ir kitos „Rusiškos Biblijos“ iliustracijos, yra anoniminis kūrinys, tačiau spėjama, kad jų rašytojas sietinas su to meto vokiečių (Niurnbergo ar Augsburga) mokykla⁴. Leidėjas tą atvaizdą sąmoningai sureikšmino, jį pakartodamas bent dviejose Biblijos knygoje – Jėzaus Siracho [t. y. Sirachido] ir Ketvirtosios karalysčių [t. y. 2 Karalių]⁵. Skorina vaizduojamas rašantis į priešais jį gulintį knygą, dešine ranka jis laiko rašiklį, kairiaja verčia puslapį, o žvilgsnis nukreiptas į šalį, į kitą knygą, statmenai padėtą ant pulto. Abi knygos išraižytos tiksliai ir detalai. Mums pristatomas ne prie preso triūsiantis spaustuvininkas, o humanistas rašytojas, nelyg taisyta pat 1517 m. pirmąsyk dailininko dėmesį pelnęs Erazmas Roterdamietis⁶. Skorina čia, regis, norėjo būti parodytas labiausiai kaip Biblijos vertėjas į „rusų“ kalbą, kaip

¹ Hawthorn, J., *Moderniosios literatūros teorijos žinynas*, iš anglų k. vertė D. Čiočytė, Vilnius: Tyto alba, 1998, p. 47–49; plg. Bäumer, R., „Autorius“, in: *Pagrindinės moderniosios literatūros sąvokos*, sud. D. Borchmeyer, V. Žmegač, iš vokiečių k. vertė R. Tūtytė ir kt., Vilnius: Tyto alba, 2000, p. 29–34; Subačius, P., *Tekstologija: Teorijos ir praktikos gairės*, Vilnius: Aidai, 2001, p. 206–207.

² Spėjama, kad Strykovskio portretas galys būti autoportretas, nes istorikas gebėjęs piešti. Deja, jo autorystės įrodymų neturime.

³ Шматау, В., „Гравюрны партрет Ф. Скарыны“, in: *Францыск Скарына*

і яго час: Энцыклапедычны даведнік, Мінск: Беларуская Саветская Энцыклапедыя, 1988, с. 309–310.

⁴ *Гісторыя беларускага мастацтва у шасці тамах*, т. 1: *Ад старажытных часоў да другой паловы XVI стагоддзя*, ред. С. В. Марцелю, Мінск: Навука і техника, 1987, с. 252–253.

⁵ Dėl Pradžios knygos portreto abejojama – jis randamas ne visuose egzemplioriuose – Шматау, В., *op. cit.*, p. 309; reprodukcijas žr. *Гравюры Францыска Скарыны*, Мінск: Беларусь, 1990, сост. Л. Ц. Баразна, il. 33–35.

Vienas ankstyviausių dedikacinių paveikslų:
Rabanas Mauras pop. Grigaliui IV įteikia savo veikalą *De laude Crucis*. Fulda, 831–840. Nacionalinė bibl., Viena

Mikalojus Marschalkas (1465–1525) hercogui Henrikui V įteikia savo „Rimuotąją kroniką“. Meklenburgas. 1573. Universiteto bibl., Rostokas

tikras Šventojo Rašto vertėjų patrono šv. Jeronimo (gudiškai – Gerasimo) įpėdinis. Pats vertimo adresavimas людемъ посполитым⁷ ataidi Jeronimo Biblijos pavadinimą *versio vulgata*. Šis gal ankstyviausias su LDK kultūrine erdve susijęs rašančio žmogaus paveikslas yra taip pat ir rašto sociokultūrinės funkcijos atvaizdas. Pats savaimė Skorinos portretas šiuo atžvilgiu tampa iškalbingesnis, sugretintas su keleriais metais vėlesniu bendro kultūrinio lauko kūriniu – Žygimanto Senojo maldyne esančia šv. Jeronimo miniatiūra⁸. Valdovo maldynas 1524 m. sukurtas Krokuvoje, vienuolio cistersto Stanisława Samostrzelniko (1485/90–1541) dirbtuvėje. Samostrzelnikas, ne itin originalus, bet profesionalus rankraštinės knygos meistras, žavėjosi to meto vokiečių grafika, sekė nyderlandų ir italų pavyzdžiais. Šv. Jeronimas į Žygimanto Senojo maldyną tiesiog perpieštas iš Albrechto Dürerio graviūros⁹ ir apvestas puošniu įrėminimu; nuo Dürerio kūrinio kompozicija skiriasi tik rašančiam šventajam iš kairės iš-

kirstu langu. Puslapinė miniatiūra susieta su vadinauoju „Šv. Jeronimo psalmynu“. Anais laikais tikėta, kad šį psalmių centoną Jeronimui Šventosios Dvasios valia padiktavęs angelas¹⁰. Tačiau miniatiūroje regime vien susikaupusį senolį, rašantį į knygą savo mintis. Nei provaizdyje, nei jo kartotėje dailininkas šalia atsiškyrėlio ne tik nepavaizdavo psalmes diktuojančio angelo. Neatrodė būtinas net ir atverstas Biblijos kodeksas su originalo tekstu, primenantis amžinos svarbos šv. Jeronimo darbą – Vakarų pasauliui parūpintą naują apreikštųjų tekstų vertimą. Draugiją šventajam palaike tik nebylus padaras – tyruose prisijaukintas liūtas. Visas rašančiojo siluetas uždaras, gaubiamas raudono apsiausto ir užsklendžiamas kardinoliškos kepurės brylių puslankio¹¹. Kad ir kokias būtų turėjęs intencijas, į valdovo maldyną perkeldamas renesansinį šv. Jeronimo atvaizdą lenkas vienuolis objektyviai perkėlė ir europietiškojo provaizdžio kultūrinį turinį, pirmiausia naują autorystės sampratą, paremtą rašymo autono-

⁶ Apie Erazmą dailėje žr. Huizinga, J., *Erazmas*, iš nyderlandų k. vertė A. Gailius, Vilnius: Aidai, 2000, p. 197–201 („Priedas: Erazmo portretai“).

⁷ „Rusiškos Biblijos“ tituliniam lape; žr. il.: Франциск Скарыва і яго час, c. 7.

⁸ Šis maldynas dabar saugomas Britų Muziejuje (*British Museum*, add. 15 281), plačiau: Borkowska, U., *Królewskie modlitewniki: Studium z kultury religijnej epoki Jagiellonów (XV i początek XVI wieku)*, (*Źródła i monografie*, 177), Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999, s. 96–111. To pat darbo Alberto Goštauto maldynas (1528) yra Miunchene, *Bayerisches Nationalmuseum*.

⁹ „Šv. Jeronimas celėje“, 1511 m.

¹⁰ „Beatus vero Iheronimus in hoc modo disposuit psalterium sicut angelus domini docuit eum per spiritum sanctum“, Burneto Psalmynas (XV a., Aberdeeno universitetas, AUL MS 25U), f. 280r. Tame pačiame Psalmynne šv. Jeronimas pavaizduotas rašikliu liūtui iš letenos traukiantis rakštį (281r), t. y. rašymo priemonė čia pavirsta įrankiu, gydančiu žemesniąją prigimtį.

¹¹ Milano *Biblioteca Ambrosiana* saugomas šio kūrinio eskizas parodo, jog dailininkas nemenkai pakeitė pirminį sumanymą – kompozicija tapo labiau apibendrinta, Jeronimo siluetas vientisesnis, priekyje kairiame kampe atsirado didžiulė uždanga, paryškinanti rašančiojo atsiribojimą nuo pasaulio ir pasilikimą su savimi pačiu.

mijos idėja. Viduramžiais dominuojanti pažiūra, kad autorius (įvardijamas kaip *auctor* nuo lot. *augere*) yra tradicijos, kurios ištakose stovi dieviškasis Autorius, nešėjas ir gausintojas, išreikšta jau minėtose miniatiūrose. Renesanso epochoje nuo *auctor* kaip tradicijos perteikėjo aiškiai atskiriamas *author* – savarankiškai egzistuojantis kūrinio priežastininkas – ne at-radėjas, bet iš-radėjas. Roberto Estienno lotynų-prancūzų kalbų žodyne (1522) ši perskyra formuluojama griežtai: „Auctor, auctoris [...]. *Ampliateur, Augmentateur*. [...] *Author, authoris* [...]. *Qui premier faict et invente quelque chose*“¹². Rašanti Autoriaus ranka perteikia mintį, raštas tampa neregimos vidujybės manifestacija ir nemarios šlovės prielaida. Tokią radikalią renesansinę viziją Samostrzelnikas kiek sušvelnina, Jeronimo celėje pavaizduodamas langą, atverdamas uždara celės (ar tiksliau studijos) pasaulį šviesai iš kitapus¹³. Kas dabar gali pasakyti, kiek Dürerio kūrinys Samostrzelnikui ir maldyno užsakovui buvo skaidrus, ypač atmenant imitacinį XVI a. pirmos pusės Lenkijos (juo labiau Lietuvos) Renesanso pobūdį¹⁴. Vis dėlto ši korekcija rodytų, kad krokuviškis meistras juto reikalą priartinti atkartojamo kūrinio žinią prie savo kultūrai priimtinesnės autorystės sampratos, nuosaikiu kompromisu išvengdamas provaizdį ardančios kultūrinės įtampos.

Dabar verta vėl išsižiūrėti į portretą „Rusiškoje Bibli-

joje“. Ir Skorinos, ir Jeronimo atvaizduose sutampa nemažai atributų – tai ir lentynoje sustatytos knygos, ir butelaičiai, ir žvakė, ir smėlio laikrodis. Net herbinius skydus laikantys liūtukai atrodo kaip savotiškas šv. Jeronimo priminimas. Tačiau Skorinos raižinį organizuojantis knygos-akies-rankos trikampis nurodo kitokią nei tuo metu Europoje beišsigalinti autorystės sampratą: rašantis žmogus dar nėra originalus kūrėjas, bet tradicijos subjektas; jo užduotis ir tikslas – raštu perkelti dabartin iki jo sutelktą išmintį, simbolizuojamą knyga, atskleista autoriui prieš akis. Šią savo misiją bei jos pagrindą pats vertėjas nusako gan išsamiai: „Ir kiek kartų į ją [Siracido knygą] išiskaitysi, iš kiekvieno skaitymo šio to naujo išmoksi, ko prieš tai nebuvai mokėjęs, nes šioje knygoje glaustais žodžiais sudėta visa Saliamono ir Aristotelio dieviškoji bei gyvenimiškoji išmintis. Todėl ir aš Dievo pašlovinimui ir visuotinei gerovei, ir išminties, mokėjimo, apdairumo, proto bei mokslo pagausinimui padėjau pastangų išguldyti šią knygą į rusų kalbą, [...] nes ji mums pamokyti yra parašyta“¹⁵. Skorinos – Biblijos vertėjo – įvaizdis leidžia jį tapatinti (ir pagrįstai manyti, kad jis pats tapatinosi) su Jėzaus Siracho vaikiaičiu, kuris, pamatęs Aleksandrijos bibliotekoje savo senelio veikalus, „[...] išvertė šią knygą iš hebrajų kalbos į graikų [...]“, arba su Išminties knygos autoriumi, kuris „gyveno daugel metų po karaliaus Saliamono, bet turėjo tam tikras knygas iš Saliamono žodžių, iš jų šią knygą ir parašė“¹⁶. Portreto Skorina, žvelgiantis į išorinę knygą, lieka *auctor* plotmėje. Vis dėlto tekste Skorina meta plonytį lieptą, jungiantį jį su kitu,

¹² [Estienne, R.], *Dictionarium Latinogallicum, postrema hac aeditione valde locupletatum* [...], Lutetiae: Apud Carolum Stephanum, MDLII [= 1522], s. v. Dauguma pavyzdžių, iliustruojančių *author* vartoseną, čia priskiriama Ciceronui. Tomas Akvinielis tokios perskyros nežino ir žodžio *author* nevartoja; jam *auctor* tinka apibūdinti ir žmogiškam autoriui, ir Kristui, ir Dieviui Kūrėjui: *Cuius quidem positionis primus auctor invenitur Avicbron auctor libri fontis vitae* (Q. d. de anima, a. 6 co.); *lex nova, cujus Christus est auctor* (Super Sent., lib. 2 d. 10 q. 1 a. 2 ad 3); *Deus autem, qui totius rei auctor est* (Super Sent., lib. 2 d. 18 q. 1 a. 2 co.).

¹³ Lango prasmės mene skirta kn.: Gottlieb, C., *The Window in Art: From the Window of God to the Vanity of Man*, New York: Abaris, 1981; Dürerio kūryba aptariama ypač p. 234–237.

¹⁴ Žr. Raila, E., „Renesansas“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas ir kt., Vilnius: Aidai, 2001, p. 599.

¹⁵ „Prasideda antroji, daktaro Pranciškaus Skorinos, pratarmė Jėzaus Siracho knygai“, in: *Франциск Скарына і яго час*, c. 46.

¹⁶ „Prasideda antroji, daktaro Pranciškaus Skorinos, pratarmė Jėzaus Siracho knygai“, in: *Франциск Скарына і яго час*, c. 44–45; „Daktaro Pranciškaus Skorinos pratarmė Dievo Išmin-

Albrecht Dürer. Šv. Jeronimas celėje. 1511

Šv. Brigita Švedė dvasios pagavoje. Angelas jai šnabžda „Apreiškimų knygos“ žodžius. Apie 1500. Niurnbergas, Germanų nacionalinis muziejus

Stanisław Samostrzelnik. Šv. Jeronimas. Žygimanto Senojo maldynas. 1524. Britų muziejus

Pranciškaus Skorinos portretas „Rusiškos Biblijos“ Siracido knygoje. 1517

ateities krantu. Nors ir neturėdamas užmojo rašymo įprasminti kaip kūrybos *ex nihilo* versmės, jis užsimeina apie rašymo *causa finalis* – nenykstantą autoriaus šlovę. Tai padaroma netiesiogiai, kalbant apie senųjų knygos kūrėjų, ypač minėtojo vertėjo į graikų kalbą, paskatas. Jau cituotame „Pratarmės Siracido knygai“ fragmente Skorina teigia, jog Siracho vaikaitis, apsilankęs Aleksandrijos bibliotekoje, „užsidedė uolumu ir po savęs palikti atminimą, kaip ir jo protėviai palikę buvo, idant jo atminimas nepražūtų per amžius, kaip pats trumpai rašo savo pratarmėje“. Turbūt nereikia nė sakyti, kad savo senolio veikalo vertėjas žydas iš tikro nė neužsimena apie uolumą „įsiamžinti“, kylantį iš savotiško pavydo regint kito šlovę (tokias implikacijas

ties knygai“, in: *Ibid.*, c. 61. Savo portreto pirmąją versiją Skorina kaip tik deda į Išminties knygų (Vulgatoje vadinamų tiesiog „Saliomono knygoms“) korpusą – prie Siracido knygos (žr. Шмагай, В., *op. cit.*, c. 309). Čia mums nėra svarbi tikroji Siracido knygos ir jos vertimo autorystė (Skorina, regis, painioja knygos autorių ir vertėją į graikų kalbą), todėl vertėją į graikų k. vadinsime tiesiog „Siracho vaikaitiu“. Išminties knygos autoriumi Skorina tvirtai įvardija Aleksandrijos žydą filosofą Filoną. Savo žinias jis sakosi imąs iš šv. Jeronimo pratarmės Saliomono knygoms, tačiau pats Jeronimas apie tai kalba gan atsargiai – „nonnulli

turi originalo pasakymas „И возревновал ест“). Jo tikrasis tikslas „parengti knygą svetur gyvenantiesiems, kurie nori įgyti išminties ir yra pasiryžę gyventi pagal Įstatymą“¹⁷.

Tokia vaizdo ir rašto įtampa, atsiradusi Skorinos veikale, bus nebepastebima, prabėgus kiek daugiau negu 60 metų. Tada bus sukurtas renesansinę sampratą atspindintis LDK autoriaus portretas – 34-erių metų „istoriko ir poeto“, kaip jis save vadino, Motiejaus Strykovskio atvaizdas, įdėtas Karaliaučiuje 1582 m. išėjusioje jo „Niekad anksčiau šviesos neregėjusioje Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių [...] Kronikoje“¹⁸. Jurbarko klebonas pavaizduotas pasaulietiniais drabužiais

scriptorum veterum hunc Iudaei Filonis adfirmant“ (*Biblia Sacra iuxta Vulgatum versionem*, recensuit R. Weber, ed. 4 praeeparavit R. Gryson, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994, p. 957).

¹⁷ Siracido knygos Prologas, 9 (A. Rubšio vert.).

¹⁸ *Która przedtym nigdy światła nie widziała Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszystkich Rusi Kijowskiej Moskiewskiej [...] z wielką pilnością [...] (Osobliwie około Dziejow Litewskich i Ruskich od żadnego przedtym niekuszonych) przez Macieia Osostewiciusa Strykowskiego [...] napisana, Krolewiec: u Gerzego Ostenbergera, 1582. Portretas datuotas 1581 m.*

(tais laikais retas Žemaitijoje dvasininkas dėvėjo kunigiškai), dešinioji ranka ilsisi ant kalavijo rankenos, kairė tvirtai laiko knygos, pastatytos ant stalo, nugarėlę. Kalavijas primena ne tiek patirtą karo tarnybą, kiek liudija autoriaus kompetenciją rašyti apie episkai interpretuojamai Lietuvos istorijai taip svarbius karo dalykus: *arma virumque cano*. Užversta knyga rodo užbaigtą ir paskelbtą darbą, prieinamą kiekvienam gebančiam skaityti. Toje pačioje „Kronikoje“ paskelbtas dokumentas atvaizde pabrėžiamam autoriaus ryšiui su jo veikalu (knyga ne guli ant stalo kaip dekoratyvus atributas, bet autoriaus laikoma ir prilaikoma), duoda naujos prasmės. Tas dokumentas – valdovo Stepono Batoro 1580 m. duota privilegija, garantuojanti knygos autoriaus teises į jo veikalus, jų pavadinimus ir platinimą – Strykovskis buvo pirmas LDK rašytojas, bylinėjęs dėl autorystės teisių ir bylą laimėjęs. Tik epochoje, kurioje kūrinys dauginamas spaudos būdu, iškilo autorystės kaip juridinės nuosavybės problema, sukurianti ypatingą autoriaus santykį su jo tekstu. Veikalas yra jį parašiusio asmens nuosavybė, parduodama anonimiam skaitytojui, nebesutinkančiam su rašytoju net simboliškai, taip, kaip viduramžiški tradicijos perteikėjai su užsakovais. Dedikuodamas įvairias „Kronikos“ dalis skirtingiems mecenatams, Strykovskis juos traktuoja ne kaip *iniciatorius*, išorinę knygos priežastį, bet kaip veikalo objekto, šlovingų Lietuvos ir Gudijos giminių atstovus. Tad ne veltui abiejų istorijos veikalų („Kronikos“ ir jos ankstesnės, nepaskelbtos, versijos „Apie šlovingos lietuvių [...] tautos ištakas“) antraštėse Strykovskis pabrėžia savo darbo naujumą. Su pasimėgimu vardydamas gausybę senųjų raštų, naudotų savo knygai, jis drauge neigia juos kaip savo rašymo prielaidą. Viduramžiškai maštantis *auctor* čia būtų kalbėjęs apie save kaip nykštuką, stovintį ant milžinų pečių, todėl matantį toliau negu jie. Strykovskio pozicija visai kita. Knyga jam gimsta ne iš kitų knygų skaitymo ir tęsimo, o iš asmeninio ryžto. Jis save suvokia kaip tikrą *author*: „Vado, kuriuo būčiau sekęs, jokio neturėjau, nes iki manęs niekas tuo keliu nevaikščiojo ir nė nebandė vaikščioti“, – sakė istorikas „Ištakų“ pratarmėje¹⁹. „Kronikos“ *Pratarmėje senatoriams* teigiama dar radikaliau: „Šią istoriją ir šias knygas, savo smegenų pagimdytas, dabar viešai į šviesą išleidžiu“²⁰. Portrete vaizduojamam asmeniui visiškai tinka Dariaus Kuolio apibūdinimas: Strykovskis buvęs žmogus, atsisakęs „sarmatiško“ drovumo italų kultūros akivaizdoje ir ti-

Motiejus Strykovskio portretas jo „Kronikoje“. 1581

kintis „išskirtine, tautą išganyti valiojančia savo darbo galia“²¹. Rašytinio „darbo galia“ pabrėžta ir lenkiškoje epigrame portretui: „Tokią Strykovijus kaktą turėjo, veidą, akis, / Jo priversta būtovė išleido į šviesą tamsioji naktis“²². Šios epigramos kontekste išiprasmina keista kalavijo ir knygos kompozicinė pusiausvyra – kalaviją galima atpažinti ir kaip galios įveikti užmaršties nakčiai, kovos su praeitį gaubiančia migla simbolį. Ginklas nelauktai tampa plunksnos substitutu: portreto žmogaus knyga vaizduojama parašyta kalaviju. Niekas negali pasakyti, ar autorius nežuvo šioje kovoje – po portretu pradėta eiliuota autobiografija baigiamą epitafija:

ZKRAZYLEM SWIAT: TV LEZE W NADZIEI BESPIECZNY
CNOCIE SLAWIE PIOREM SWYM SPRAWIWSZY DANK WIECZNY
W SLAWIE CNOTA PO SMIERCI ZYWIE: **to mnie ciesz**
ZAZDROSZC SIE DO PLVTONA (**skąd wyszła**) NIECH SPIESZY.²³

Nesvarbu, kas būtų šio atvaizdo kūrėjas – pats istorikas ar koks nors vokiečių grafikas, Strykovskio portre-

¹⁹ Strykowski, M., *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojtskiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia*, oprac. J. Radziszewska, Warszawa: PIW, 1978, s. 34.

²⁰ *Która przedtym nigdy światła nie widziała Kronika Polska, Litewska, Żmodzka...*, f. [A5].

²¹ Kuolys, D., *Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikšt-*

tystės istorinėje literatūroje: Renesansas, Barokas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, p. 121

²² *Tak Strijcouius czolo nosil twarz i oczy / Ktory ty dzieje wyrwał z ciemnomglistey nocy.*

²³ „Apkeliavau pasaulį: Čia guliu viltyje saugus / Dorybei, šlovei atidavęs amžiną padėką / Šlovėje dorybe po mirties gyvuoju (tai man džiugu) / Pavydas pas Plutoną (iš kur ir atėjo) tegul skubinas.“

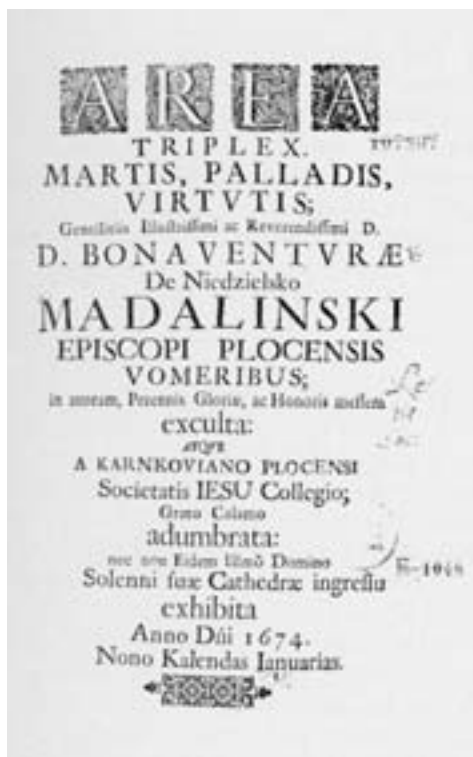

tas yra manding vienintelis kūrinys visoje LDK dailėje, atliepiantis renesansinę rašymo autonomijos sampratą.

Netrukus ją pakeis barokinė kūrėjo samprata, savaip transformuojanti autoriaus figūrą. Vilniaus Universiteto sukelta „rašymo revoliucija“ paskatino smulkiosios proginės literatūros griūtį, kurioje vieno vienos knygos autoriaus kaip ir nebėliko, nes jis subirdavo į daugelį vardų, jungiamų kuopinio pavadinimo – „Akademijos jaunuomenė“ ar „Švč. M. Marijos sodalicijos nariai“. Jėzuitiška kuklumo retorika ir siekis nepabaigiama bibliinių ir klasikinių aliuzijų pyne rodyti išskirtinį moky-

tumą, tekstus vertė iš esmės anoniminiais kūriniais, kuriuos gali pasirašyti bet kas, pasirašyti gebantis. Sekimas ankstesniais (nebūtinai senais) pavyzdžiais ir kūrybinės tradicijos taša vėl tampa vertybe, lyg ir ta pačia, branginta Viduramžiais, tačiau palaikoma naujų prielaidų. Albertas Vijūkas-Kojalavičius pradėdamas XVII a. viduryje surašytą „Lietuvos istoriją“ grakščiai balansuoja tarp naujos epochos mokslininko išdidumo ir retorikos meną įvaldžiusiam vienuoliui deramo nusižeminimo. Ir viena, ir kita pateisina sumanymą surašyti istoriją „ne naujai savo triūsu sudėtą, o iš Motiejaus

Strykovskio metraščių išrankiotą“²⁴. Naivus skaitytojas norėtų čia išvelgti dialektinį judesį – jei turėtume Kojalavičiaus atvaizdą, jis labiau primintų Skorinos, o ne Strykovskio portretą. Viduramžių dvasia šitaip sugrįžtų nauju pavidalu – Baroku paneigdama Renesansą. Kritiškas skaitytojas pirmiausia atkreiptų dėmesį į tikėjimo visuotine beasmenine mokslo tiesa užuomazgas ir niveliuojančio pedagoginio pragmatizmo galia – veiksnius, Naujaisiais laikais prisidėjusius prie galutinio „autoriaus“ kaip kūrinio šaltinio žlugimo. Šių eilučių autorius nesiryš pradėti naujo spiralės vingio – verčiau atsitraukti atgal ir dar kartą pažvelgti į jau regėtus veidus...

Jėzuitiškojo baroko anonimiškumas Abiejų Tautų Respublikoje: Plocko vyskupui Bonaventūrai Madalinskiui dedikuota knygelė „apmesta dėkingu Plocko kolegijos rašikliu (grato calamo)“ (Plockas, 1674); Vilniaus kolegijos išleista knygelės valdovo Vladislavo Vazos ir jo žmonos Liudvikos Marijos atvykimui į Vilnių atminti (*Ver Lukiskanum*, Vilnius, 1648) puslapis – nepasirašytos eilės įvairiomis kalbomis (tarp jų – gaelų ir sirų, kitame puslapyje ir lietuvių); tokių rinkinių eilavimai būdavo ir pasirašomi, tačiau kai kada už studentų vardų slėpdavosi retorikos profesorius, o knygelės antraštėje visad būdavo tik apibendrinantis vardas: jaunuomenė, studentai, sodalicijos nariai

²⁴ Vijūkas-Kojalavičius, A., *Lietuvos istorija*, iš lot. k. vertė L. Valikūnas, Vilnius: Vaga (*Lituanistinė biblioteka*, 26), 1988, p. 43.